

Do zadnjeg časa (umro je 9. VII 1983. godine u Zagrebu) pratio je zbivanja na cijelom području primijenjenih umjetnosti i zauzimao stav prema novim pojavama i imenima. Takva otvorenost životu rezultirala je srdačnošću i susretljivošću prema mladim stručnjacima i kolegama; mnogo svog znanja i iskustva prenosio je neposredno, u razgovorima.

Evokacija djelovanja dr Ivana Bacha ne bi bila potpuna kada ne bismo spomenuli njegovo članstvo u poslijeratnim restitucijskim komisijama za povrat umjetnina i spomenika kulture iz Mađarske i Austrije, u inventariziranju spomenika koji su stali u Mađarskoj i njegovu funkciju predsjednika Komiteta Istok—Zapad jugoslavenske komisije Internacionalnog muzejskog vijeća u periodu 1958—1966. godine i aktivnosti s tim u vezi.

Marija Tonković

U temeljima struke

Dugo je trajala predrasuda da su »veliki« povjesničari umjetnosti oni koji se bave velikim stvaracima, proslavljenim djelima i reprezentativnim tehnikama. Prema takvom shvaćanju značenje bi interpretacije izravno zavisilo od društvenog prestiža analiziranog objekta, a »dobar glas« interpretatora i pisca ne bi bio ništa drugo nego nametnički otrgnut postotak slave od praćenog umjetnika ili tretiranog spomenika. Premda smo se, srećom, udaljili od sličnih mehaničkih zaključaka, te shvatili kako su prezentacija i tumačenje stvaralaštva prilično autonomni, ipak još uvijek veći ugled postižu oni povjesničari umjetnosti koji borave »u sjeni veličina« negoli oni koji samozatajno grade čitave strukture pojedinih disciplina i područja, oslanjajući se na nove ili dotad nedovoljno uočene podatke i temeljeći, stoga, svoju aktivnu pretežno na nepoznatim imenima i osobnostima.

Značajan opus Ivana Bacha ne samo da spada u tu drugu grupu, nego je on u našoj sredini valjda najizrazitiji primjer istraživača koji je svu svoju energiju stavio u službu zanemarenih disciplina, zaturenih objekata i zaboravljenih skromnih stvaralaca umjetnog obrta. Koristeći poznatu i često čak zlorabljenu Barčevu sintagmu, reći ćemo da se Bach zdušno posvetio »veličini malenih«, žrtvujući ponešto od drugih svojih mogućnosti i interesa i riskirajući, uvjetno rečeno, da mu vlastita stvaralačka dimenzija — da ne kažemo »veličina« — bude u svijesti suputnika i potomstva ponešto umanjena. Vjerujemo, međutim, da u ukupnom zbroju nije ništa izgubio, jer ako je široj javnosti nešto manje poznat negoli je zaslužio, svakako je bio i ostao duboko cijenjen u užem krugu znalaca i iznimno poštovan kao pouzdan stručnjak.

Po svojem formiranju Ivan Bach pripada zagrebačkoj školi i karakterističan je predstavnik onoga posebno značajnog naraštaja povjesničara umjetnosti, kreativno stasologa uoči drugoga svjetskog rata. Riječ je o učenici profesora Artura Schneidera (kojemu se naš autor također odužio toplom evokacijom u jednom od svojih posljednjih tekstova), koji su imali — kako to kaže kineska poslovice — nezavidnu sudbinu da žive u zanimljivim vremenima, ali ih je zato dopala zadaća (i privilegij) da praktički utemelje mnoge znanstvene i stručne discipline, te tvorno doprinesu osnivanju mnogih muzeja, institucija i odjela, a još više konkretnoj zaštiti i obnovi spomenika. Toj generaciji zahvaljujemo otkrivanje čitavih slojeva naše baštine, vertikalno i horizontalno proširenje pojma umjetničkog djela i spomenika kulture, istraživanje ekonomskog i socijalnog konteksta stvaralaštva itsl.

Premda se po svojem nagnuću i sklonostima Ivan Bach prvenstveno opredijelio za »pozitivističke« zadatke i »filološku« metodu akumuliranja podataka, odnosno evidentiranja i registriranja djela i činjenica, nije se oglušio ni na poticaje novoga senzibiliteta ni na mogućnosti novih medija. Bez teoretskih pretenzija, ali s rijetkom upućenošću, pisao je o umjetničkim djelima u rasponu od antike do XX stoljeća. Međutim, srž njegova rada predstavljaju ustrajna arhivska i terenska istraživanja, naročito na području zlatarstva i obrade kovina. U šire shvaćenju umjetničkoj topografiji naših krajeva Bach je popunio čitave nizove »bijelih mrlja« i praznih polja, te bitno pridonio konstituiranju pouzdanije povijesne i prostorne »rešetke«. Osim najuže specijalnosti, treba tu spomenuti i njegovo proučavanje fotografije, keramike, tiskarstva, stolarstva, zatim priloge o slikarstvu srpskih umjetnika u Hrvatskoj i tekstove o djelovanju naših umjetnika u Mađarskoj i Austriji (ili viceversa). Pretežan broj Bachovih priloga donosi nove egzaktno spoznaje i pouzdane atribucije, ali dugujemo mu i nekoliko prvih, najranijih sinteza na specifičnim područjima umjetnog obrta i veći broj popularno pisanih pregleda. Nezanemarivo je i njegovo sustavno praćenje stručne periodike s više jezika, te izvještavanje o radnim sastancima domaćih i evropskih znanstvenika.

Gotovo sav objavljeni rad Ivana Bacha ostao je u teško dostupnim publikacijama: časopisima, novinama, katalozima, zbornicima, enciklopedijama i sl. Nekoliko desetaka separata mogu dati dojam o količini i plodnosti, ali činjenica je da on nije doživio niti jedno samostalno ukoričenje vlastitih spisa. Bila bi obaveza kulturne sredine, kao njegova moralnog nasljednika, da se pobrine za jedan sustavniji izbor Bachovih najznačajnijih već tiskanih tekstova. Treba također naći načina da se objave ispisi i temeljni rezultati njegove rukopisne ostavštine, to više što je u golemom prikupljenom materijalu o zagrebačkim zlatarima XVIII i XIX stoljeća došao do novih spoznaja o pretežno autohtonom karakteru domaće zlatarske (i općenito kovinarske) produkcije. Međutim, već i ovo izlaženje studije o varaždinskim zlatarima Jurju i Vinku Kuniću (zapravo, prve njegove knjige uopće) znači stanovito čvršće uporište pri valorizaciji njegova nemimolazna prinosa našoj povijesti umjetnosti, a priložena autorova bibliografija pomoći će zainte-

resiranima da se orijentiraju unutar raspona pišćeva opusa.

Nije slučajno da je ova studija posvećena zlatarstvu; drugačije teško da je i moglo biti. U njoj se prepliću djela i sudbine, likovni znakovi i biografske potankosti, pa ćemo s malo pretjerivanja reći da je aura prošlosti i patina materijala »pozlatila« mnoge trivijalnosti i banalnosti životopisa čednih zanatlija. Ili, isto tako, da se na sjajnoj i blistavoj podlozi nekoliko sačuvanih djela najljepše odrazuju i zrače obične činjenice svakidašnjeg mukotrpnog života davnih majstora. Kao što u jedan jedini Gundulićev stih staju »sva srebra, sva zlata, svi ljudski životi«, tako i u Bachovoj studiji supostoje dragocene izgovore od plemenitih kovina i trivijalno gradivo ugovora, sudskih spisa, obveznica i računa.

Iako je rođen kao tipično »umjetničko dijete« (majka glumica i spisateljica, a otac kazališni direktor i redatelj), Ivan Bach nikada nije bio sklon lepršavosti ili improvizacijama (ni dramatisiranju, ni literariziranju, ni poetiziranju, ni patetiziranju). Stoga njegovi tekstovi, a primjer imamo i u ovom svesku, nimalo ne naliče romansiranim biografijama niti se prepuštaju nekontroliranom nagađanju, nego su složeni od pukih činjenica i čvrsto utemeljenih (i višestruko provjerenih) spoznaja, na kojima je pak moguće kasnije intuitivno i kritički-interpretativno dograđivati. Štoviše, karakterizira ih određena suhoća i škrtoš (ali i preciznost i jasnoća) izlaganja. Kao što je i u osobnim kontaktima bio iznimno odmjeren i suzdržan, a spreman pomoći bogatim iskustvom i konkretnim savjetima — tako je i u pisanju Bach zadržao određenu distancu spram predmeta i težnju krajnjoj objektivnosti. Strana mu je bila emfatičnost, a prigušivao je čak i oduševljenje novootkrivenim vrijednim djelima i umjetničkim opusima, kao da mu se činilo da bi isticanjem njihovih svojstava mogao nekako (neukusno) naglasiti ili — nedajbože — precijeniti i vlastitu ulogu.

Po rijetkoj erudiciji, skrupuloznosti i studioznosti pristupa Ivan Bach će ostati primjerom i učiteljem i nakon fizičke smrti, a nekoliko »čvrstih točaka« što ih je ugradio u našu znanost o umjetnosti pomagat će i slijedećim naraštajima da se bolje snalaze u složenoj i raznolikoj umjetničkoj baštini i stvaralačkoj predaji hrvatskih i jugoslavenskih krajeva.

Tonko Maroević